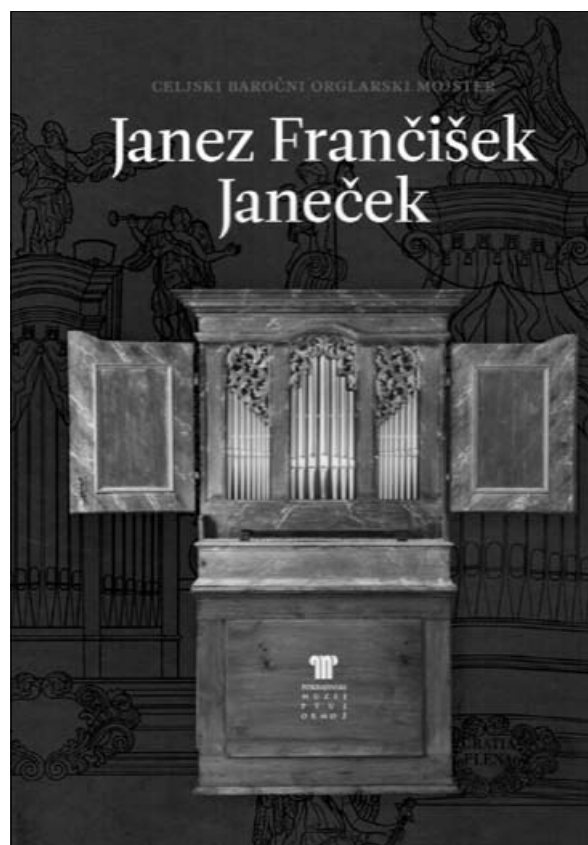

Celjski Janeček

Celjski baročni orglarski mojster Janez Frančišek Janeček. Uredila: Tatjana Štefanič. Ptuj: Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož, 2016. 280 strani.

Ob slovenskem kulturnem prazniku so letos na Ptuj, v mestu z največjo zbirko (glasbenih) instrumentov pri nas, predstavili novo znanstveno monografijo o celjskem baročnem orglarskem mojstru Janezu Frančišku Janečku. V tamkajšnjem muzeju so poskrbeli za izdajo, ki na podlagi spoznanj organološke, zgodovinske, umetnostnozgodovinske in konservatorsko-restavratorske stroke prikazuje celostno življenje in delo tega orgelskega mojstra. Janeček je prav na prostoru severno zahodne kohezije zapustil največ instrumentov, največ orgel različnih tipov in večinoma v cerkvenih prostorih. Taka izjema je npr. tudi salonski pozitiv iz leta 1747, na katerega je zdaj v njegovi restavrirani podobi zaigral eden naših tovrstnih solistov Tomaž Sevšek.

Četudi orglar Janeček izhaja s konca 17. in sredine 18. stoletja je o njegovi biografski sliki bolj malo znanega. Bil je češkega rodu, kjer naj bi se rodil okrog leta 1697. Tudi ni znano, ali je prišel s Češkega (kjer so Janečki znani orglarji), ali pa je bil morebiti tudi rojen že v Celju? Obrti se je izučil verjetno v družinski delavnici na Češkem. Od leta 1721 je živel v Celju, kjer je 1722 dobil celjske meščanske pravice, kar pomeni, da je bil takrat star 24 let. Potem je tam odprl lastno delavnico. Kot izdelovalec orgel je značilen predstavnik srednjeevropskega baročnega orglarstva s češkimi odtenki. Ti se kažejo v doslednem postavljanju kopul (tj. spoji, vezi, vezniki; maior 8' in minor 4') na vsakem manualu (tj. ročne tipke) oz. v vsakem Janečkovem glasbilu nasploh. Zaradi različne postavitve znotraj glasbila ti pari kopul pojejo drugače. Po drugi strani pa je dosledno logičen v sestavi principalove (tj. glavni register) arhitekture, pri čemer začne z miksturo (tj. register z mešanimi toni) zelo visoko, v večjih orglah po mali kvinti (1 1/3), pri manjših pa seveda po oktavi (2'). Obrtniško so Janečkovi instrumenti zelo vzdržljivi. Njegove orgle še dandanes (restavrirane in posodobljene) krasijo zagrebško stolnico (1726), na Hrvaškem pa še v Laduču (1733), cerkvi

Sv. Marka (1740), Kupincu (1752), Brezovici (1771), v Sisku (1767) in Selih pri Sisku (1777); v Sloveniji pa še opatovo kapelo v Celju (1731), stolnico Sv. Nikolaja v Ljubljani (1734 in 1739), Tržišče-Slačnji vrh (1740), Kostanjevico (1742), Rogatec/Sv. Hijačinto (1743), Staro Loko pri Šk. Loki/Crnogrob (1743), Stično (1747), Podčetrtek/Pesek (1751), Ruše (1755), Sladko Goro (1755), Žetale/Čermožišče (1763), Olimpije (1764), Idrijo (1767) in drugje. Njegovi instrumenti so umetniško in obrtniško zelo izpopolnjeni. Vseskozi je torej živel in deloval v Celju, kjer naj bi tudi umrl (1778?).

Celjski meščan Janeček je zagotovo eden najpomembnejših baročnih orglarjev 18. stoletja, ki je deloval na območju Štajerske, Kranjske in Hrvaške. Njegov opus je velik in danes mu lahko pripišemo avtorstvo vsaj 37 ohranjenih orgel. Nekateri se sicer pritožujejo, da je navkljub temu odsoten iz zavesti slovenske muzikologije in organologije, kar pravzaprav ni res: J. F. Janeček je prisoten tako rekoč v vsej tovrstni (leksikalni) literaturi. Če je vprašljiva ali neznana njegova življenjska pot pa vsaj omenjeni opus (glasbenih) instrumentov daje možnosti za Janečkovo predstavitev, ki je zdaj pred nami. Kot se ga

še posebej in ponovno tokrat dotakne naš organslovski doayen in nestor Edo Škulj, ne more mimo komparativne metode raziskovanja slovenske organologije. Janeček ni deloval sam, ampak je v zamiku manj kot tridesetih let izdelal orgle za ljubljansko stolnico tudi Primorec Frančišek Ksaver Križman (Branik, 1726 – Rottenmann, 1795). Šele oba skupaj pa sta prispevala v bogato tradicijo orglarstva na Slovenskem in pomenita enega izmed vrhuncev tovrstne izdelave (glasbenih) inštrumentov – orgel in še kakšnega njim podobnih inštrumentov s tipkami. Oba, oziroma vsak zase pa sta seveda imela povsem različna izdelovalska pristopa. Ocenjena monografija se ukvarja le z Janečkom, kar pomeni, da nas Slovence še čaka Križman?

Uvodne *misli in zahvale* je v knjigo prispevala (glavna) urednica monografije in tudi ena od avtoric objavljenih člankov Tatjana Štefanič (str. 6-7), predgovor pa je prispeval direktor založnika Aleksander Lorenčič (8-9). Prvi in uvodni (komparativni) članek z naslovom *Janeček versus Križman* je prispeval upokojeni profesor Edo Škulj. Z natančnim popisom nekaterih najbolj značilnih dispozicij orgelskih inštrumentov enega in drugega izdelovalca avtor opozori na njuno (skupno) bogastvo in graditeljske razlike. Že v tem delu monografije pa se pojavijo tudi že prve posamične (barvne) fotografije, ki se do konca monografije samo še stopnjujejo, tako po obsegu, obliki in številu (10-18). Dejan Zadravec, arhivist v Zgodovinskem arhivu na Ptuj, piše o »nekaj drobtinica iz življenja celjskega baročnega orglarja J. F. Janečka« (19-34). V prispevku se dotakne njegovih dosedanjih omemb, razprede Janečkovo ime in priimek, rojstni dan in kraj, prihod v Celje in ustalitev, posest in lokacija delavnice v Celju, njegov družbeni status in končno o njegovi (neznani) smrti in (nadaljnji) usodi delavnice. V tem separatu gre zagotovo za povsem nove ugotovitve za novo slovensko organologijo, četudi jo je podpisal tujec (Janeček). O *značilnostih Janečkovih orgel* piše Jurij Dobravec (raziskovalec slovenskih orgel in skrbnik /elektronske/ podatkovne zbirke *Ars organi Sloveniae*), naveden tudi kot avtor (številnih) fotografij, razpredelnic, tabel, ... (35-108). Gre za eno najobsežnejših poglavij, ki natančno (na zemljevidu) označi vse Janečkove orgle, opremljeno pa je tudi z bogato (kolorirano) ikonografijo kronološkega pregleda Janečkovih napisnih lističev in lastnoročnih podpisov v sapnicah njegovih in-

štrumentov (1725-1775). *Tipologijo ohišij glasbil J. F. Janečka in njihov ornamentalni ter kiparski okras* predstavi avtorja kustosinja in urednica Tatjana Štefanič in njen muzejski kolega konservator in restavrator Boštjan Roškar (109-196). Isti avtorski tandem dodaja v omenjeno monografijo *katalog ohranjenih ohišij glasbil J. F. Janečka na območju Slovenije* (197-256), slednji (Roškar) pa se predstavi še sam s prispevkom o *restavratorskih posegih na pozitivu J. F. Janečka iz leta 1748* (257-272). *Literaturo in vire* (273-280) so vsi navedeni popisali na kar osmih dvokolonskih straneh, kar pomeni, da je doma in tujem kar precej literature in virov omenjenega organološkega fenomena. Poleg literature in virov so navedeni še spletni viri (14 enot), arhivsko gradivo (33) in osupljivo število odličnih fotografskih reprodukcij (čez 200!), ki so jih prispevali J. Dobravec (54), Boris Farič (135) in drugi. Praviloma se namreč (glasbene) inštrumente (kot so orgle) obenem posluša in gleda. Gre za enega redkih ali kar edini glasbeni inštrument, ki ima tovrstne interdisciplinarne in multidisciplinarne (umetnostne) funkcije.

Franc Križnar